

РОДНАЕ слова

2010/7

(271)

ліпень

Рэдакцыйная калегія

доктар філалагічных навук А. Бельскі (намеснік)
 доктар філалагічных навук М. Прыгодзіч (намеснік)
 доктар педагагічных навук М. Яленскі (намеснік)
 доктар мастацтвазнаўства Т. Габрусь
 доктар філалагічных навук У. Гніламедаў
 доктар мастацтвазнаўства В. Дадзіёмава
 доктар філалагічных навук В. Іўчанкаў
 доктар гістарычных навук,
 доктар архітэктуры А. Лакотка
 доктар філалагічных навук А. Ліс
 доктар філалагічных навук А. Лукашанец
 доктар філалагічных навук В. Максімовіч
 доктар мастацтвазнаўства У. Мартынаў

доктар філалагічных навук І. Казакова
 доктар філалагічных навук А. Ненадавец
 доктар філалагічных навук В. Новак
 доктар педагагічных навук І. Паўлоўскі
 доктар мастацтвазнаўства В. Пракапцова
 доктар філалагічных навук В. Рагойша
 доктар філалагічных навук І. Роўда
 доктар філалагічных навук І. Саверчанка
 доктар філалагічных навук В. Старычонак
 кандыдат філалагічных навук М. Трус
 доктар філалагічных навук М. Тычына
 доктар філалагічных навук І. Чарота
 доктар філалагічных навук Т. Шамякіна

Навуковыя кансультанты

Г. Адамовіч, Р. Аладава, М. Аляхновіч,
 Г. Арцямёнак, А. Багданава, З. Бадзевіч,
 А. Белая, Дз. Дзятко, Т. Казакова,
 В. Карамазяў, У. Каяла, В. Лемцогова,
 І. Лепешаў, Е. Лявонава, В. Ляшук,

В. Ляшчынская, А. Макарэвіч, У. Мархель,
 З. Мельнікава, П. Міхайлаў, М. Мішчанчук,
 М. Мушыньскі, М. Новік, В. Рагаўцоў, В. Русілка,
 У. Рынкевіч, У. Сенькавец, А. Солахаў, А. Станкевіч,
 П. Сцяцко, Т. Тамашэвіч, Н. Усава, І. Штэйнер

Рэдакцыйная рада

Р. Бабашка, М. Бубешка, В. Буланда,
 І. Булаўкіна, В. Давідовіч, М. Жуковіч,
 Р. Ільіна, З. Камароўская, В. Кажура,

Л. Лазарчык, А. Марціновіч, Г. Марчук,
 М. Пазнякоў, А. Панфіленка, Т. Прадзед,
 А. Тарайковіч, І. Таяноўская

Над нумарам працавалі

рэдактары:

Андрэй Грыгаровіч (*Міністэрства адукацыі прапануе; Методыка і вопыт*: Новая рэдакцыя правіл беларускага правапісу, Метадыст прапануе, У дапамогу настаўніку, Прапануем план-канспект, 3 вопыты работы),

Крысціна Пучынская (*Літаратура і час*: Новае прачытанне, Літаратура ў кантэксце часу, Майстэрства творцы, Драматургія ў кантэксце часу, 3 замежнага досведу; Каляндар памятных датаў і юбілейных дзён),

Ларыса Сагановіч (*Міністэрства адукацыі*

прапануе; Мовы рысы непаўторныя: Мова мастацкіх твораў, Мова заканадаўства, Актуальная тэма, Крытыка і бібліяграфія; *Методыка і вопыт*: Новае ў правапісе),

Мікола Трус (*Літаратура і час*: Шлях творцы, Драматургія і жыццё),

Наталля Шапран (*Нацыянальная і сусветная культура*: Памяць нашчадкаў, Прэм'ера рубрыкі, 3 гісторыі беларускай школы, Вяртанне да вытокаў, Дыялог з карцінай, Малады даследчык прапануе, Актуальная тэма, Мастацтва ў кантэксце часу),

намеснік галоўнага рэдактара
 адказны сакратар
 дзяжурны рэдактар
 літаратурныя рэдактары
 вядучы рэдактар літаратурны
 тэхнічны рэдактар
 галоўны бухгалтар
 загадчык прыёмнай

Марыя Кныш,
Аляксандр Канановіч,
Наталля Шапран,
Ніна Ваніцкая, Вольга Крукоўская,
Алена Салахітдзінава,
Канстанцін Лісецкі,
Валянціна Ракіцкая,
Вольга Барздова.

ЗАСНАВАЛЬНИК:
 МИНИСТЕРСТВА
 АДУКАЦИИ
 РЕСПУБЛИКИ
 БЕЛАРУСЬ

УСТАНОВА
 «РЭДАКЦЫЯ ЧАСОПІСА
 "РОДНАЕ СЛОВА"»

Часопіс выходзіць
 з 1988 года
 (у 1988 – 1991,
 №№ 1 – 48,
 выдаваўся пад назвай
 «Беларуская мова
 і літаратура ў школе»)

Галоўны рэдактар

**Зоя
 ПАДЛІПСКАЯ**

Міністэрства адукацыі прапануе

Гамеза Ларыса. Грані слова: ад гука да сказа: Вучэбная праграма факультатыўных заняткаў для V класа агульнаадукацыйных устаноў з беларускай і рускай мовамі навучання.	3
Якуба Святлана. Сакрэты словазмянення і формаўтварэння: Вучэбная праграма факультатыўных заняткаў для VI класа агульнаадукацыйных устаноў з беларускай і рускай мовамі навучання.	5
Валочка Ганна, Язерская Святлана. Слова ў тэксце: Вучэбная праграма факультатыўных заняткаў для VII класа агульнаадукацыйных устаноў з беларускай і рускай мовамі навучання.	8
Саматыя Ірына. Гэты няпросты прасты сказ: Вучэбная праграма факультатыўных заняткаў для VIII класа агульнаадукацыйных устаноў з беларускай і рускай мовамі навучання.	10
Валочка Ганна, Зелянко Вольга. Вывучаем беларускі правапіс: Вучэбная праграма факультатыўных заняткаў для V – IX класаў агульнаадукацыйных устаноў з беларускай і рускай мовамі навучання.	15
Валочка Ганна, Зелянко Вольга. Практыкум па арфаграфіі беларускай мовы: Вучэбная праграма факультатыўных заняткаў для X – XI класаў агульнаадукацыйных устаноў з беларускай і рускай мовамі навучання.	17
Бурак Ірына, Валочка Ганна. Практыкум па пунктуацыі беларускай мовы: Вучэбная праграма факультатыўных заняткаў для XI класа агульнаадукацыйных устаноў з беларускай і рускай мовамі навучання.	21
ЛІТАРАТУРА І ЧАС	
Мікуліч Мікола. “Мы жывём надзеяй...”: Да 130-годдзя з дня нараджэння Гальяша Леўчыка.	24
Жыбуль Віктар. Вобраз Дона Пуза ў паэме “Штурмуецца будучыні аванпосты!” Уладзіміра Дубоўкі.	29
Бельскі Алесь. “Быць чалавекам...”: Станаўленне ідэі гуманізму ў беларускай паэзіі канца XIX – пачатку XX ст.: На матэрыяле твораў Янкі Купалы. <i>Заканчэнне</i>	34
Балдышэўская Таццяна. Вобраз русалкі ў вершах Янкі Купалы.	37
Лаўшук Сцяпан. Яшчэ не вечар: Да 60-годдзя Аляксея Дударова. <i>Заканчэнне</i>	39
Трафімчык Анатоль. Сучасная беларуская п’еса для дзяцей і падлеткаў: Агляд.	41
Алтыбаева Сауле, Трус Мікалай. Яркія грані таленту акадэміка Сеіта Каскабасава.	44
МОВЫ РЫСЫ НЕПАЎТОРНЫЯ	
Асадчая Алена. Роля сінанімічных рэсурсаў пры стварэнні пейзажных малюнкаў у прозе Уладзіміра Караткевіча.	45

Кулеш Ганна. Назвы са значэннем асобы, утвораныя шляхам субстантывацыі, у заканадаўстве 1920 – пачатку 1930-х гг.	48
Піскуноў Фёдар. Арфаграфічны слоўнік беларускай мовы: межы нарматыўнасці.	52
Паўлавец Дзмітрый. Даўно чаканы слоўнік.	56
Сцяцко Павел. Лінгвістычны досвед.	58
Лепешаў Іван. Якому ж слоўніку трэба верыць?	59

МЕТОДЫКА І ВОПЫТ

Іўчанкаў Віктар. Беларускі правапіс у апорных схемах: Правапіс падоўжаных і падвоеных зычных. Правапіс мяккага знака і апострафа. <i>Працяг</i>	60
Дзятко Дзмітрый, Радзіванойская Наталля, Урбан Вольга. Беларускі правапіс і граматыка: Тэорыя і заданні для школьнікаў.	64
Зелянко Вольга. Як “перажыць” пераходны перыяд: Факультатыўныя заняткі “Вывучаем беларускі правапіс”, “Практыкум па арфаграфіі беларускай мовы” ...	67
Валочка Ганна. Арганізацыя і правядзенне факультатыўных заняткаў па беларускай мове.	71
Бажок Ірына. Характарыстыка сусветнай і беларускай літаратуры пачатку XX ст.: Урок беларускай літаратуры ў IX класе.	74
Зяневіч Алесь. Тэма гуманізму ў апавяданні “Паром на бурнай рацэ” Уладзіміра Караткевіча: Урок беларускай літаратуры ў IX класе.	76

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ І СУСВЕТНАЯ КУЛЬТУРА

Петрушкевіч Ала. Янка Купала ў культурным, літаратурным і навуковым жыцці Гародні.	78
Саламевіч Алена. Як сплятаўся клубочак...: Лёсы настаўнікаў заходнебеларускай вёскі праз прызму часу: 1920 – 1930 гг.	83
Натхнёныя Купалам.	84
Статкевіч-Чабагану Анатоль. Татуры герба “Дамброва”.	91
Шаранговіч Наталля. Філасофія ў карцінках [Сяргей Баляноў].	97
Сяліцкі Аляксандр. Ідэя універсальнага адзінства ў мастацкім пейзажы.	99
Косцін Дзмітрый. Узаемасувязь тэлевізійнай рэкламы і сучаснага мастацтва: Адлюстраванне на медыярынак Рэспублікі Беларусь.	102
Ляжанская Паліна. Вызначэнне фотаграфікі ў дызайне.	107

Каляндар памятных датаў і юбілейных дзён на 2010 год: Верасень (33, 73, 82).
Светлай памяці. З любоўю да музыкі (111); Зімовая дарога (словы Вольскага Л., музыка Глебава Р.) (112).

Часопіс уключаны ў Пералік навуковых выданняў ВАК Рэспублікі Беларусь для друкавання вынікаў дысертацыйных даследаванняў па філалагічных навуках, мастацтвазнаўстве, культуралогіі, педагагічных навуках (тэорыя і методыка навучання беларускай мове і літаратуры).

У адпаведнасці з Законам аб друку аўтары нясуць адказнасць за дакладнасць прыведзеных у артыкуле фактаў і звестак. Рэдакцыя пакідае за сабой права друкаваць артыкулы ў парадку абмеркавання, не падзяляючы пункту гледжання аўтара.

Пры перадруку спасылка на “Роднае слова” абавязковая.

Патрабаванні да афармлення матэрыялаў і ўмовы для прыняцця матэрыялаў для аспірантаў гл. на сайце часопіса www.rs.unibel.by.

ІДЭЯ УНІВЕРСАЛЬНАГА АДЗІНСТВА Ў МАСТАЦКІМ ПЕЙЗАЖЫ

У артыкуле раскрываецца сутнасць змест Ідэі універсальнага Адзінства, закладзенай у мастацкім пейзажы. Адзначаецца вядавая роля ў шматслойнай структуры твора пейзажнага мастацтва духоўнага кампанента, які выступае дзейснай сілай у працэсе стварэння мадэлі ўзаемаадносін Чалавека і Прыроды. Аўтарам зроблены акцэнт на аксіялагічным аспекце мастацкага пейзажа, што вызначае шкалу духоўных каштоўнасцей, фарміруе панэстэтычны светапогляд. Рэсурс духоўнасці мастацкага пейзажа мае актуальнае значэнне ў працэсе стварэння цэласнай, маральна арыентаванай карціны быцця, на шляху фарміравання антрапапрыроднай парадыгмы.

Адметнай тэндэнцыяй у развіцці сучаснай навукі з'яўляецца імкненне да інтэгральнага ведання. Новыя тэорыі (універсальгія, тэорыя фізічных структур і інш.) маюць на мэце стварэнне цэласнай карціны свету, пабудаванай на аснове універсальнага першапрынцыпу. Відавочным становіцца і тое, што на сучасным этапе цывілізацыі, калі экалагічныя, сацыяльныя, палітычныя праблемы набылі глабальныя маштабы, развіццё навукі павінна абапірацца на цвёрдыя этычныя нормы. Іншымі словамі, у імкненні да універсальнага ведання, да спасціжэння Ідэі ўсеагульнага Адзінства Сусвету чалавецтву неабходны сінтэз духоўнага і фармальна-лагічнага пазнання.

Ідэя пошукаў агульнага першапрынцыпу, своеасаблівай матрыцы ўсяго існага – не новая. Яшчэ каля вытокаў касмалогіі і антрапалогіі ў якасці агульнай першаасновы быцця мысляры прапаноўвалі “лічбы” (Піфагор), “эйдасы” (“ідэі рэчаў” – Платон). Арыстоцель увёў ва ўжытак паняцце “першарухавік”. У старажытнакітайскай філасофіі такім перашаабсалютам было “дао”. Старажытнаіндыйская думка зыходзіла з прынцыпу духоўнай тоеснасці ўсяго існага – “тат твам асі” (“ты ёсць тое”). У эпоху Сярэднявечча Абсалютам лічыўся Бог. Нямецкі класічны ідэалізм за аснову быцця браў Абсалютную Ідэю ў яе вечным станаўленні.

Па сутнасці, кожная культура і эпоха, кожная форма грамадскай свядомасці прапаноўвалі свае варыянты абагульняльнага першапрынцыпу быцця. Гэтыя канцэпцыі, модусы Ідэі Абсалютнай Ісціны, фарміравалі цэласны погляд на свет, надавалі сэнс і мэту чалавечаму існаванню. Рух да Абсалюту з'яўляецца жыццёва неабходным працэсам у справе асваення чалавекам навакольнага асяроддзя, удасканалення асобы і соцыуму.

На шляху стварэння анталагічна цэласнай карціны быцця асаблівую ролю адыгрывае мастацтва. Кожны глыбокі мастацкі твор – гэта своеасаблівы “іерогліф Абсалютнай Ісціны” (А. Таркоўскі). Твор для ўспрымання патрабуе не толькі

рацыянальнага ўсведамлення закладзенай у ім ідэі, але і эмацыянальнага перажывання яго вобразнага зместу. Менавіта ў перажыванні можа быць адчута Ісціна. Любы крок на шляху ўнутранага ўдасканалення асобы павінен быць перш за ўсё ёй перажыты. У гэтым бачыцца залог і глыбокага рацыянальнага засваення універсальнай Ідэі анталагічнай цэласнасці свету.

Праблема анталагічнага маштабу, якой з'яўляецца Ідэя ўсеагульнага Адзінства, знаходзіць выразнае адлюстраванне ў мастацкім пейзажы. Калі разглядаць твор мастацтва як філасофскую форму выказвання, выражаную сродкамі гукавой, моўнай, колеравай сімволікі, то мастацкі пейзаж – гэта філасофія адухоўленай прыроды. З першабытнасці прырода ўспрымалася чалавекам не толькі як асяроддзе, але і як духоўна блізкая існасць. Ужо ў тыя далёкія часы, вядома, з вялікай доляй містыцызму, фарміравалася ўяўленне пра свет як пра цэлае, непадзельнае Адзінства ўсяго існага. Гэтая інтэнцыя ў розных мадыфікацыях існавала на ўсім шляху духоўнага развіцця чалавецтва, выступаючы асноўным вектарам і сэнсавым ядром філасофскіх, рэлігійных, мастацкіх канцэпцый. У XIX ст. прынцып тоеснасці чалавечай і прыроднай душы стаў зыходным пунктам філасофіі і мастацтва рамантызму. У Вардсворт бачыў у прыродзе “чистейший мысли якорь”, “пристань сердца”, “наставника и душу природы нравственной” [2, с. 219]. Наваліс (Ф. фон Гардэнберг) надаваў прыродзе сакральны характар, лічыў, што “ўвесь наш унутраны свет – сфера невыказальнага павеву, крыніца якога ў невычарпальных нетрах. Калі вакол нас разгортваецца дзівосная прырода, якая ўспрымаецца ці не ўспрымаецца намі, у гэтым павеве мы схільныя чуць заклік яе, наша з ёй суперажыванне” [6, с. 83]. Прырода паўстае ў гэтым апісанні жывой, адухоўленай, роднаснай і блзкай чуламу да яе чалавеку. Ф. Шэлінг надзяляў прыроду крэатыўнай здольнасцю: “Прырода не проста прадукт неспа-

сцігальнага тварэння, але і само гэтае тварэнне” [7, с. 891]. Думка нямецкага філосафа атрымае пазней працяг у творчасці беларускага мыслара І. Абдзіраловіча (І. Канчэўскага), які выведзе формулу, што “ўсё існуючае – творча” [1, с. 38]. Ідэя духоўнага Адзінства чалавека і прыроды, суцэльнасці творчага працэсу ў Сусвеце складае падмурак філасофскага базісу пейзажнага мастацтва.

Мастацкі пейзаж са старажытных часоў – гэта адлюстраванне Ідэі ўсеагульнага Адзінства, заснаванага на абсалютнай духоўнасці. Адначасова з электрамагнітным, гравітацыйным, слабым і моцным фундаментальнымі ўзаемадзеяннямі ў прыродзе можна, зразумела, з пэўнай доляй умоўнасці казаць пра ўзаемадзеянне яшчэ аднаго кшталту – *духоўнае*, якое выконвае прадуктыўную ў філасофскім плане функцыю: нападняе сэнсам чалавечае існаванне, робіць цэласнай карціну быцця. Сусвет, *свет-для-чалавека*, такім чынам, выступае як поле духоўнага ўзаемадзеяння ўсяго з усім. Гэтае ж поле складае ядро твораў пейзажнага мастацтва (гл. малюнак).

Абагульняльным фактарам у структуры мастацкага пейзажа з’яўляецца *поле духоўнага ўзаемадзеяння*, ступень “напружання” якога абумоўлена ўзроўнем эмацыянальнага перажывання і энергіі мыслення аўтара, перцептыўнай, сутэстыўнай, інтэлектуальнай энергіяй рэцыпіента ва ўзаемадзеянні з крэатыўнай энергіяй прыроды. Відавочна, што для функцыянавання дадзенай мадэлі неабходна эмацыянальная і інтэлектуальная чуйнасць творцы і рэцыпіента, іх уменне “пранікаць” у душу прыроды, знаходзіць там адпаведнікі ўласным унутраным інтэнцыям. Невыпадкова І. Гётэ адзначаў асаблівасць, характэрную для чулага душой таленту, – “пастаяннае імкненне настойліва шукаць для ўсяго, што залажыла ў яго прырода, адпаведныя вобразы ў знешнім свеце і тым самым узвышаць унутранае да нечага цэласнага і неаспрэчнага” [4, с. 159].

Калі пагадзіцца з думкай Б. Крочэ, што мастацтва – гэта інтуіцыя, то тады пейзаж выступае як

інтуітыўнае адчуванне і перажыванне ўсеагульнага Адзінства. У гэтым і яго асноўная філасофская функцыя – раскрыць Ідэю ўсеагульнага Адзінства ўласнымі сродкамі. Г. Шпэт слушна адзначаў, што мастак “раней за філосафа сцвярджае рэчаіснасць, таму што наперадзе ўсялякага спазнання ідзе сузіранне”, якое “не проста для сябе сузірае, а раскрывае таямніцы” [8, с. 365]. Творы пейзажнага мастацтва адкрываюць “таямніцы” ўсеагульнай адухоўленасці свету. Мудры погляд на свет – бачанне за абалонкай матэрыяльных целаў, духоўнай першаасновы быцця. І ў гэтых словах няма містыкі. Трэба адзначыць, што, па сутнасці, не існуе *свету-без-чалавека*. І. Гётэ справядліва пісаў, што “мы нічога не ведаем пра свет па-за яго адносінамі да чалавека; мы не жадаем ніякага мастацтва, якое не было б сколкам з гэтых адносін” [3, с. 593]. Усё, што мы ведаем, – гэта *веданне-для-нас*, г. зн. наша бачанне рэчаіснасці, будовы Сусвету і г. д. Адсюль вынікае, што няма абсалютна нейтральнай пазіцыі знешняга назіральніка, якая служыць гарантыяй “аб’ектыўнасці” ведаў. Культывацыя такой “нейтральнасці”, якой на самай справе не існуе, атрымала і негатыўную афарбоўку: напрыклад, авалоданне энергіяй атама прывяло да стварэння атамнай бомбы. “Нейтральнасць” знешняга назіральніка, тэарэтычнае адасабленне не толькі ад прыроды, але і ад лёсу соцыуму мае, як паказвае гісторыя Найноўшага часу, трагічныя вынікі... Менавіта таму ўсё, што мы ведаем, – духоўна... Перш за ўсё – як веданне-для-нас, бо духоўнасць – гэта чалавечы свет. Значыць, і свет – гэта *свет-для-чалавека*. Свет-у-чалавеку. Чалавек-у-свеце. І гэтыя адносіны, па сутнасці, тоесныя, нельга ўявіць інакш. Менавіта з гэтай пазіцыі можна сцвярджаць, што *ўсё існае – духоўнае*. І мы, носбіты духоўнасці, адказныя за гэты свет.

Абсалютная духоўнасць, якая выступае канстантнай характарыстыкай свету-для-чалавека, выяўляе ў асаблівым святле аб’екты мастацкага пейзажа. У нашу эпоху утылітарызму, штучнага “друга асяроддзя” часам цяжка ўбачыць і адчуць духоўную значнасць феноменаў. Некаторыя сучасныя філасофскія канцэпцыі, напрыклад трансгуманізм, нават лічаць, што дадзены стан рэчаў, калі чалавек амаль ужо страціў сувязь з натуральнай прыродай, – заканамерны. Чалавецтва знаходзіцца ў стане кеносісу, г. зн. спустошанасці ўласных рэсурсаў духоўнасці. На змену сучаснаму чалавеку павінен прыйсці новы эвалюцыйны від, больш здольны да існавання ва ўмовах тэхнагеннай цывілізацыі. Будучае дасць адказы на гэтыя пытанні, але можна спадзявацца, што менавіта ў прыродзе, у яе мастацкім вобразе, мы зможам адчуць адвечную знітаннасць усяго з усім у модусе духоўнасці. Як бы ні шоў ход эвалюцыі, аднак зварот да

першапачатковай энергіі Маці-Прыроды, з лона якой мы выйшлі, верыцца, дапаможа захаваць і падсілкаваць саслабелы дух сучаснага чалавека. Інакш духоўнае разняволенне соцыуму пагражае ў кароткі перыяд паглынуць цывілізацыю ў глабальнай экалагічнай ці ваеннай катастрофе.

У сувязі з вышэйсказаным новае гучанне ў сённяшніх умовах набывае старажытнаіндыйскі прынецп “тат твам асі”. Калі пакінуць убаку першапачатковы рэлігійны змест гэтага выказвання, то ён выразна адлюстроўвае асноўны накірунак фарміравання новай Ідэі універсальнага Адзінства – “ты ёсць тое”. Усведамленне, што кожны аб’ект рэчаіснасці свету мае да суб’екта пазнання самае непасрэднае дачыненне, што ўсё, як у люстэрку, адбіваецца ва ўсім, фарміруе пачуццё адказнасці за стан рэчаў у свеце. Кожнае дзеянне, духоўнае ці фізічнае, выклікае рэзананс у Сусвеце, фарміруе хвалі энергіі, якія распаўсюджваюцца вакол, уступаюць ва ўзаемадзеянне з іншымі, і гэты працэс бясконцы. Такая пазіцыя стварае трывалы грунт узаемаразумення людзей, адчування глыбіннай духоўнай сувязі ўсяго існага. І мастацтва, якое па сваёй сутнасці звернута да духоўнага свету чалавека, яскрава адлюстроўвае гэтую Ідэю Адзінства. Пра неабходную мастаку здольнасць пранікаць у схаваную сутнасць рэчаў, адчуваць сваю арганічную сувязь з аб’ектам адлюстравання, разумець “душу” прыроды выразна гаворыцца ў кітайскім трактате па тэорыі мастацтва “Слова пра жываліс з саду з гарчычнае зерне” (1679 – 1818) [5, с. 108].

Кітайскае пейзажнае мастацтва выразна сцвердзіла ідэю духоўнай першаасновы быцця. І стварэнне, і сузіранне карцін прыроды выступала ў ім формай медытацыі, працэсам спасціжэння схаванага зместу рэчаў, дасягнення стану растварэння асобы ў прыродным цэлым. Сузіранне аб’ектаў прыроднага свету з’яўлялася неад’емнай часткай працэсу пазнання і самапазнання. Увага да матэрыяльнага феномена, да нават невялікай плошчы жыццёвай прасторы (напрыклад, выявы галінкі ці асобнага дрэва, якія выражалі сабой прыродны універсум) у многім сэнсава збліжае кітайскае пейзажнае мастацтва з беларускім. У беларускай культуры панэстэтычнае стаўленне да прыроды фарміравалася на грунце фальклорнага светабачання з характэрным для яго адчуваннем монафізічнай еднасці свету. Прырода ўспрымалася як маці, даравальніца жыцця, крыніца чалавечага існавання. Гэтае адчуванне напаяла культуру вітальнай энергіяй. Моцны жыццесцвярдзальны імпульс, пазбаўлены ўсялякай трансэндэнтнасці, абумовіў тое, што прырода ў творах беларускага пейзажнага мастацтва трактавалася як вобраз дасканалы быцця. Прычым – прырода блізкая, родная. Гэта можна прасачыць і ў творах Кірылы Тураўскага, М. Гусоўскага, і ў паэзіі А. Міцкевіча,

Я. Коласа, і ў пейзажах А. Гараўскага, Ф. Рушчыца, В. Бялыніцкага-Бірулі, і ў працах сучасных мастакоў Г. Вашчанкі, І. Бархаткова, А. Бараноўскага, В. Шкарубы і інш. Галоўная Ідэя, закладзеная ў творах згаданых аўтараў, – характэрнае жыццё ў гэтым свеце, радасць быцця, заснаваная на адчуванні непарыўнай знітанасці ўласнага і прыроднага.

Такім чынам, рэсурс духоўнасці, акумуляваны ў мастацкім пейзажы, валодае багатым патэнцыялам у справе фарміравання анталогічна цэласнай карціны быцця, пошуку універсальнага ведання пра свет і чалавека. Мастацкі пейзаж сцвярджае Ідэю арганічнага Адзінства свету прыроды і чалавека на інтуітыўным узроўні. Без гэтага духоўнага базісу само існаванне жанру было б немагчымае. Прырода ў творы мастацтва набывае “душу”, тоесную душы чалавека, здольную да суперажывання. Разам з тым мастацкі пейзаж не толькі адлюстроўвае “душу прыроды”, дзеянне творчага Абсалюту, але і выступае адначасова крытэрыем духоўнасці аўтара, яго здольнасці ўспрыняць гармонію Сусвету і адлюстраванне яе мэтазгоднымі сродкамі выразнасці. Пейзаж з’яўляецца своеасаблівай медытацыяй, пошукам адпаведнасці ўласнага духу – духу Сусвету. Па сутнасці, мастацкі пейзаж не толькі тварэнне карціны быцця прыроды, але, і гэта не менш важна, – працэс тварэння чалавека, адкрыццё ім самога сябе, шлях да разумення свайго “я”, якое набывае ўласнае вымярэнне і значнасць у суаднесенасці з “Я” агульным.

Пейзаж – гэта позірк творцы ў свет Прыроды са спадзяваннем на адказ і ўзаемнасць. А ў наш час – яшчэ і з просьбай прабачэння...

Спіс літаратуры

1. **Абдзіраловіч, І.** Адвечным шляхам : Даследзіны беларускага сьветапогляду / І. Абдзіраловіч. – Мінск : Навука і тэхніка, 1993. – 44 с.
2. **Вордсворт, У.** Избранная лирика : сборник / У. Вордсворт / сост. Е. Зыковой. – М. : ОАО Издательство “Радуга”, 2001. – 592 с.
3. **Гёте, И. В.** Об искусстве / И. В. Гёте. – М. : Искусство, 1975. – 623 с.
4. **Гёте, И. В.** Собрание сочинений: в 10 т. / И. В. Гёте. – М. : Худож. лит., 1980. – Т. 10 : Об искусстве и литературе / пер. с нем.; под общ. ред. А. Аникста и Н. Вильмонта. – 510 с.
5. **Завадская, Е. В.** Слово о живописи из сада с горчичное зерно / Е. В. Завадская. – М. : Главная редакция восточной литературы, 1969. – 520 с.
6. **Новалис.** Гимны к ночи / Новалис / пер. с нем. В. Микушевича. – М. : Энигма, 1996. – 192 с.
7. **Шеллинг, Ф. В.** Сочинения / Ф. В. Шеллинг / пер. с нем. М. И. Левиной, А. В. Михайловой. – М. : Мысль, 1998. – 1664 с.
8. **Шпет, Г. Г.** Сочинения / Г. Г. Шпет. – М. : Правда, 1989. – 608 с.

Аляксандр СЯЛІЦКІ,
выкладчык Мінскага дзяржаўнага
тэхналагічнага каледжа.

Арттыкул рэкамендаваны да друку кандыдатам філалагічных навук А. У. Рагулем.